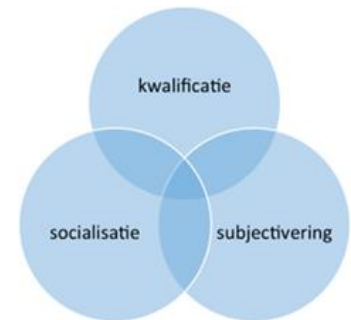

Theo Witte, De kunst van het onderwijzen (Dag van Taal, Kunsten en Cultuur, 2019)¹

Waarom literatuuronderwijs?

De functies van literatuur in het voortgezet onderwijs kunnen we niet los zien van de algemene functies van het onderwijs. De aankomende curriculumvernieuwing (curriculum.nu) is geënt op de onderwijsvisie van Gert Biesta. Hij onderscheidt drie algemene functies: *de kwalificerende functie* (onderwijs dat nodig is om opleidingen te kunnen volgen of beroepen te kunnen uitoefenen), *de socialiserende functie* (onderwijs dat nodig is om te kunnen participeren in de maatschappij en cultuur) en *de persoonsvormende functie* (een 'subject' worden en zijn, leren leven met andere mensen en de wereld buiten ons). Zoals het diagram laat zien overlappen de functies elkaar gedeeltelijk.

Functies en doelen van het literatuuronderwijs

In onderstaand overzicht is een poging gedaan om de drie algemene functies te concretiseren in doelen voor het fictie- en literatuuronderwijs. Het overzicht laat zien dat het literatuuronderwijs voor nu en de toekomst tal van mogelijkheden biedt om literatuur voor leerlingen zin en betekenis te geven.

Persoonsvormend (subjectiverend)	<ul style="list-style-type: none">– Algemene ontwikkeling: de eigen horizon verbreden, vanuit meerdere perspectieven nieuwe en andere 'werelden' en mensen leren kennen, ook in andere situaties, tijden en culturen (intercultureel en historisch besef).– Ontwikkeling eigen identiteit: identificatie met personages en situaties (spiegelen, troost vinden), zelfkennis opdoen en soms ook zelfhulp vinden ('bibliotherapie').– Morele ontwikkeling: persoonlijke visie ontwikkelen over morele kwesties (goed, kwaad, schuld, vriendschap, verraad, verantwoordelijkheid, etc.) – literatuur als 'moreel laboratorium'.– Ontwikkeling empathisch vermogen: leren om zich in anderen te verplaatsen en vanuit meerdere perspectieven naar situaties en gebeurtenissen te kijken.– Ontspanning: meegesleept worden door spanning en drama, ondergedompeld worden in fictieve wereld, etc.– Ontwikkeling literaire smaak: oog ontwikkelen voor kwaliteit en schoonheid, versterken van het onderscheidingsvermogen.
Socialiserend	<ul style="list-style-type: none">– Literair: vertrouwd raken met en kunnen participeren in de boekenwereld en literaire wereld, dus ook kennis van literaire genres, begrippen en theorie.– Cultureel: kennis van cultuur- en literatuurgeschiedenis, kennismaken met het literair-cultureel erfgoed (cultuurhistorisch besef).– Sociaal-maatschappelijk: via literatuur deelnemen aan het debat over sociaal-maatschappelijke en politieke kwesties.– Creëren, expressie: verhalen en gedichten leren schrijven.

¹ De hier gepresenteerde overzichten zijn afkomstig uit 'De kunst van onderwijzen' (Theo Witte, 2018) dat is opgenomen in de bundel *Lectori salutem. Over de veelbelovende toekomst van het literatuuronderwijs*. Het is te bestellen bij het Expertisecentrum Vakdidactiek Noord van de Rijksuniversiteit Groningen <https://www.rug.nl/education/lerarenopleiding/professionalisering/publicaties>

Kwalificerend	<ul style="list-style-type: none"> – Het lezen van boeken is een zeer effectieve manier voor de ontwikkeling van vocabulaire, tekstbegrip, spelling (woordbeeld), leessnelheid en stijlgevoel. – Het lezen van fictie en literatuur activeert de verbeelding (noodzakelijk voor de taalontwikkeling). – Het lezen en verwerken van fictie en literatuur bevordert de reflectie over de leeservaringen en bevindingen van de leerlingen en stimuleert dus een onderzoekende houding (hogere denkvaardigheden). – Leerlingen leren hun ervaringen, bevindingen en opvattingen schriftelijk en mondeling uit te drukken, alleen en in dialoog met anderen. – Leerlingen leren zich te concentreren op een lange tekst.
----------------------	--

Literatuurgeschiedenis als ideeëngeschiedenis

We kunnen het literatuurgeschiedenisonderwijs voor leerlingen meer betekenis geven. Bijvoorbeeld door literatuur (en andere kunstuitingen) te beschouwen als representaties van een bepaald idee, van een bepaald wereld- en mensbeeld. Zoals uit onderstaand overzicht blijkt krijgen de leerlingen hiermee direct een indruk van de ontwikkeling van de westerse cultuur waarvan zij zelf het voorlopige eindstation zijn. Maar dit niet alleen, het maakt ook duidelijk dat deze mens- en wereldbeelden evolueren en cumuleren omdat ze refereren aan universele thema's die tot op de dag van vandaag een rol spelen in levensbeschouwelijke en maatschappelijke discussies.

Periode	Wereldbeeld	Idee
Middeleeuwen	Theocentrisch	God is het middelpunt van de wereld (geloof in een almachtige God)
17 ^e eeuw	Humanistisch	De mens is het middelpunt van de wereld (geloof in de mens)
18 ^e eeuw	Rationalistisch	De wereld en de mens zijn maakbaar (geloof in het verstand)
19 ^e eeuw	Romantisch	De werkelijkheid moet worden doorvoeld (geloof in het gevoel)
	Realistisch	De werkelijkheid moet zo 'realistisch' mogelijk worden weergegeven (geloof in de waarneming)
20 ^e eeuw	Modernistisch	De werkelijkheid is verbrokken (geloof in verschillende werkelijkheden)
	Post-modernistisch	De werkelijkheid kan niet worden gekend, is ongrijpbaar (geloof dat alles relatief is)
21 ^e eeuw	Algoritmisch (?)	De werkelijkheid kunnen we zelf vormen (geloof in Big Data, Google, statistiek en robots)

De mens- en wereldbeelden en de ideeën zullen de leerlingen voortdurend uitdagen om culturele en maatschappelijke verschijnselen vanuit verschillende cultuurhistorische grondbeginselen en perspectieven, *frames* zou Thomas Vaessens zeggen, te beschouwen. Dat zijn zeer nuttige denkoefeningen voor adolescenten die in een complexe mondiale en multiculturele samenleving hun weg moeten zien te vinden. Waarbij literatuur ten opzichte van andere kunstuitingen nog eens het voordeel heeft dat leerlingen zich kunnen identificeren met andere mensen, in allerlei situaties en in andere tijden. Kortom, deze geëngageerde benadering maakt de literatuurgeschiedenis uiterst relevant voor leerlingen die in deze fase van hun leven vaak verhevigd op zoek zijn naar hun identiteit, naar een moreel kompas en naar de zin van het bestaan.

Boekpromotie door de docent (vanuit meerdere functies van literatuur)

Enthousiasme en persoonlijke ervaringen van de docent zijn aanstekelijk en versterken de relatie met de klas. Daarom is het goed om eens stil te staan bij de boeken waar u zelf heel enthousiast over bent of was, en die te inventariseren. Het gevaar hiervan kan zijn dat dit een lijst oplevert waarin één of twee functies domineren. Om te kunnen variëren zou u bij de samenstelling van uw lijst rekening kunnen houden met de persoonsvormende en socialiserende functies van literatuur en bij de promotie juist dit aspect belichten. Uiteraard kan een boek meerdere functies vervullen.

Welke boeken zijn belangrijk geweest voor mijn ...²

algemene ontwikkeling	
eigen identiteit	
morele ontwikkeling	

² N.B. Dit kunnen ook heel recente leeservaringen zijn

empathisch ver- mogen	
behoefte aan ont- spanning	
ontwikkeling lite- raire smaak	
cultuurhistorisch be- wustzijn	